



BIBLIOTECA *MARCEL·LÍ DOMINGO*

Recull de premsa local i comarcal

Els jocs o entremesos de la Processó

Per J. MASSIP, Director de l'Arx. Municipal

Quan per la Cista de l'any 1962 s'intentava restaurar l'Àguila, donàvem, al Programa de les Festes, una ampliació del que havíem iniciat l'any 1961 al propi Programa i al Butlletí del Centre Comarcal Lletarià de Barcelona al juny de 1962. La primera vegada que havíem constatat amb aquesta elementa festiva i mil·lenà dels entremesos de les nostres processons del Corpus havia estat a través dels venes del Rector de Vallfogona dedicats a la Cua Fera de Tortosa:

"Donà lo Bou gran rugit,
la Àguila se esparverà,
los Cavallers se esparveran,
glassaran-se los Gegants..."

Voldríem, però, revisar-ho ara amb cert detall, que ens permetria justificar enguany una reconstrucció de l'Àguila que s'aproximi més a la primera forma documentada i que tingui millor fortuna que la que es va fer l'any 1963, a partir de la nostra descripció i disseny -segons la documentació que donàvem a conèixer en aquesta ocasió- dissenyat, però, a l'hora de l'execució, les indicacions quant al volum, pes, etc., que havia de tenir.

Conta que ja l'any 1280 la processó del Corpus de Tortosa era pública i solennement seguitament al catàleg la documentació anterior podríem remuntar-la encara més avant. En agra succeïda, el Clavari anota que paga als "sonadors", "cornelletes" i altres músics la seva dita "musica"; i el que resta de portar-han -"orchestra"- de cana la Cista a la Seu i tornar-la. Anota també el que costava "entallamar" el vell (per en haver de passar "lo cos de Deu") amb "jocha" o murtes, antecedent medieval de les catifes fènies.

La festa emés a final del segle XIV; se multiplica el nombre de músics i instrumentats i el Clavari anota portar "dany" i "mucha" pel quantitat; l'any 1393 trobem la primera custòdia documentada, deguda a l'ortfere valencià Paris.

El desenvolupament més viable de la festa es donarà, però, al segle XV; se multiplica el caràcter de tota processional: Catalist, Joan Costansa, Baqueres, Bellotat, Benifalut, Cufes, Benicars, Garcia, Pissal, Amposta, Més, Gualt, Tiverys, Aldover... porten de ara "cornelletes", "trabucos", "trabucos" per "sonar" davant la marxa. I l'any 1409 apareixerà per primera vegada la menció dels jocs o entremesos: "Item dona a la Guillem Aguiló e a la Salvador Gomis en ajuda de certa jocha que feren o entremes fer en la festa del Corpus Christi" (Clavari 4.157). De l'any 1481 i data d'any, vengut del Corpus, són els establiment que regulen les circumstàncies en què es fan els jocs: "Establiment dels jocs dels entremesos", han preu ja tanta importàcia, que requereixen la intervenció i política municipal.

El primer dels jocs o entremesos que tenim documentats és el dels Gegants i el Clavari de l'any 1453 fa menció de l'entremes amb la indicació: "En ajuda de les despeses

que falta en lo Juyat e Juyata que feu en la festa de Corpus Christi" (4.158v.). Un segle més tard es parlarà de fer "los juyats", en planell, o del "joch fero d'un rey y d'una reyna". No queda, per tant, molt clar el simbolisme, que en la primera cita sembla un David i Goliat i en la segona una paràbola cristian. En definitiva, la tradició empalmava amb la vella arrel europea, que té la seva expressió més documentada a Flandes. Era costia una de les moltes remonacions que s'en han fet al llarg de la història: la de 1851, quan als vells es varen a Tivens i esguen en anant fins a uns d'alt. Actualment s'hi ha dues paralles: la vella, restaurada als anys 40, i la nova, de l'any 1957; es desam a la família d'escultors Alcantà i representen dues paralles principals: la més antiga sarraïna, la més nova cristiana.

El segon entremes cronològicament documentat és la Cua Fera, que podria ser el de: de l'entremes de San Jordi (o el diable del de Sant Miquel, tot dos relacionats al Clavari que pren, però, nom propi i d'Independència almenys des de 1457; en entre les dates comunes per despeses del Corpus, apareix al Clavari la menció: "en ajuda del entremes de la coya fera". Una Cua Fera que llavors fou i pretens de donar suport a la seva ferma, que caldria recuperar també, perquè avui resta en una cuaa molt poc feta.

El tercer dels entremesos documentats és el dels cavallers. Aquest, com el de l'Àguila, és quasi un segle més tard. Possiblement descendit d'un joc anterior citat a l'Estadament de 1439: el joc dels Turcs, que representava una batalla entre cristians i sarraïns en els propis dels "mascos e figures". Cal arribar a 1549 per trobar-lo amb el nom de "joch dels cavallers" que ballen al so de la música, com anota el Clavari: "als que feren e ballaren lo joch dels cavallers", o, "als que han fet lo joch dels cavallers i al qual els feu lo so", i que portaven cascavells, com fa constar el Clavari de 1556: "per lo loquet de 16 canals de cascavells alogats als catifes de les galeres".

El mateix any 1556 apareix un altre novetat, la dansa d'opressos: amb tamborins y flauta per al joch" (joch o ball indistintament), que trobarem després durant el segle XVII i principi del XVIII i que hem pogut veure encara molt recentment a l'Odolilla (Fora de Monella). És evident la relació amb la dansa brega dels "sepulchrales"; cultura pastoral i tradició ramadera, que baixava pels lligals travessant el port amb els ramats que vivien en el delta.

Anem, però, per l'Àguila, que és la peça que traciem de restaurar; la primera vegada que la trobem documentada és l'any 1556, i certament sembla que es fa de nou per la processó d'aquest any. Es fa en part de cartó, o material similar, pintat i decorat; però també en part de vestir, amb botons i tot. El Clavari anota amb precisió comptable, les despeses que ens permeten d'imaginar com era i veure que l'entremes aquell any, no només perquè es contracta el flet i pintar, sinó pel molt compte que posen en conservar-la. Anota el Clavari: "per tres causes d'angu (roba d'Angers o d'Angos) per fer enant a la vestimenta de l'Àguila" i a continuació "per dotze botons de fusta per a la vestimenta de l'Àguila". "A Antoni Bellotat, pintor, per les mases e portats per ell posats en la fàbrica de l'Àguila que feu fer la Cista, llevats los orpells i pintor que la Cista a port a paper". Efectivament, veuen relacionades a part les despeses de pintar: "A Joan Des, pintor, per lo que ell és concordat per pintar y fer les plomes y acobats de tot la Àguila... e per lo or de barber per al plomig". I cal recordar que els Des em una dinastia de notables pintors de Tortosa que a final del mateix segle, 1569, rebria l'encàrrec de pintar el retaule de la capella de la Cista del que resten testimonis

prou eloquents. Segueix el Clavari: "a quatre hòmens per haver guardat la Àguila que no la gastaren y per flet de Boch...". Un entremes nou, ben decorat, que excita la curiositat de la gent, al qual el companyer amb 4 homes perquè no s'acostés dany i per obrir el pas. Finalment es paga també "al tamborin y flauta que anaren a sonar a la Àguila". I "a dos mones bellotat haver ballat la Àguila". L'any següent, la funció dels acompanyants és també "ajudar a sostindre", el qual vol dir que la buerna penava el seu. Un any en què el degut no l'ha produït com es tenia la gualta, sinó les rates, com mostra el pagament de nou a mones bellotat, "per les treballs y temps en la roba de la Àguila... gastada de rates". Encara l'any 1575 trobarem un personatge nou junt a l'Àguila: el que li feta vent, el Clavari anota: "a dos hòmens qui als vengues feren fer l'hoch a la filga y al qui la venta"; certament, devia existir el perfil de que li donés una malagana. L'any 1595, finalment, es prohibeix el canvi de l'Àguila: ara es tracta d'un Àguila de "bello" i l'Àguila a fer a Monella, com anota el Clavari: "mar a Monella per fer fer un hullo de Àguila". En següent la que venuta el noi Viceroy Garcia i la que immortalitzem en el seu poema "a la Cua Fera de Tortosa propietat de la Confraria dels Pescadors de dita Cista, que feren a la Profunditat del Corpus Christi desconcertat ab una norma, sin flauta de un organet portat".

Està encara un altre entremes citat pel Rector de Vallfogona, el bou: Només el trobem documentat a partir de 1557 i encara el Clavari cita en plural "als dels jocs dels bou" com el fons més d'un. Abreix com l'Àguila sembla haver assumit la simbologia de Sant Joan, no dubtaríem en acceptar que el bou assumeix el símbol de Sant Lluç: l'entremes original seria el Nativitat (que efectivament apareix documentat al clavari del sg. XVI, vulligant, però, amb les tradicions ramaders i fins i tot amb els mites prehistòrics dels caps de bou que des de Creta passen per tota la Mediterrània i arriben aquí amb l'antiga referència simulada als munters pagans cristians.

Signi, doncs, enguany, en el quart centenari del seu naixement, un nou dels del poeta Vicenç Garcia, que ens doni el fil per reintroduir els entremesos de les processons, i recordem també de passar per a la història moneta, que l'any 1961, en publicar el seu poema a la Cua Fera no va poder-se posar íntegrament la dedicatòria: "Nasquí aquest feliçment l'any en la Cista de Tortosa que no deu girar-se mena als la dita de ser lo fons del Sol de Garcia, que Mariona de Virgili; però, tortosa ab tant gran fill lo donar a la Nació Catalana (espectable entre totes les del món) un Príncep de la Poesia Lèrica...". Tot i que el text és del 1700, una cita del príncep de la primera edició de la poesia de Vicenç Garcia, va haver-se de afegir pòdicament el "Catalana" de Nació; els fills impresos sobre paper Guarro, van haver de retirar-se i els guardo encara com testimoni d'aquella tristoria censa que als vint anys forma a tenir actualitat. Però tombem fells (com data el pare d'un vell amic); aquesta és una altra història que conta un altre dia.

Font: biblioteca.tortosa.cat